

Το κακό, άθελά του βέβαια, το έκανε ο σερ Άρθουρ Έβανς. Ήθελε να είναι αυτός που θα αποκρυπτογραφούσε τη γραμμική γραφή κι απαγόρευσε τη δημοσίευση των πινακίδων της Κνωσού χωρίς την άδειά του. Η γραφή, άλλωστε, ήταν που τον είχε φέρει στην Κρήτη κι όχι το ανάκτορο της Κνωσού, με το οποίο ανακατεύτηκε όταν είδε τα ευρήματα στο σπίτι του Μίνωα Καλοκαιρινού. Δεν κατάφερε να ερμηνεύσει τα γραπτά. Όταν, στα 1939, ανακαλύφθηκαν στην Πύλο 1250 πινακίδες στη γραμμική Β, η απαγόρευση που είχε επιβάλει ο Έβανς, ουσιαστικά καταργήθηκε. Ο ίδιος, από το 1935, είχε δημοσιεύσει περίπου 120 πινακίδες από αυτές που είχαν βρεθεί στην Κνωσό.

Η άρση του εμπάργκο επέτρεψε στους μελετητές να ασχοληθούν με την αποκρυπτογράφηση. Το έργο αυτό είχε κιόλας καθυστερήσει περίπου μισόν αιώνα και στερούσε τους ερευνητές από στοιχεία που, αν τα γνώριζαν, θα είχαν αποφύγει άσκοπες περιπλανήσεις στη σφαίρα της θεωρίας. Οι προσπάθειες απέτυχαν ως το 1951, όταν ο ερασιτέχνης Μάικλ Βέντρις σκέφτηκε αυτό, που ο κοινός νους επέβαλε να το είχαν αναζητήσει πρώτοι οι ειδικοί: Μήπως, αντί να ψάχνουν ψύλλους στ' άχερα οι ερευνητές, έπρεπε να υποθέσουν ότι η γραμμική Β δεν ήταν άλλο από την τότε απεικόνιση της ελληνικής γλώσσας; Αποδείχτηκε πως είχε πέρα για πέρα δίκιο.

Ο Έβανς πίστευε ότι το κέντρο του κόσμου ήταν η μινωική Κρήτη, που αυτός είχε ανασκάψει. Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός ήταν γι' αυτόν κάτι που εμφανίστηκε στα ξαφνικά, γύρω στα 1600 π.Χ., σαν αποτέλεσμα της μινωικής διδασκαλίας που μετέτρεψε τους γεωργοκτηνοτρόφους και τροφосуλλέκτες κυνηγούς σε αστούς, βιοτέχνες, εμπόρους και ναυτικούς με υψηλό πολιτιστικό επίπεδο, περίπου όπως οι μαϊμούδες αντιγράφουν ό,τι βλέπουν.

Ο Άλαν Βέις τον αντέκρουσε θεωρώντας αυτόνομο τον Μυκηναϊκό πολιτισμό, ο οποίος

ανδρώθηκε αφομοιώνοντας μινωικά στοιχεία και αναδεικνύοντας τα δικά του. Όπως ήταν επόμενο, οι επιστήμονες βρήκαν πάλι λόγο να χωριστούν σε δυο στρατόπεδα. Μόνο που η άποψη του Βέις ήταν πολύ πιο ισχυρή: Ναι μεν μιμήθηκαν οι Μυκηναίοι την τέχνη των Μινωιτών αλλά δημιούργησαν και τη δική τους αφηρημένη και τεκτονικά οργανωμένη.

Οι Μινωίτες ασπάστηκαν τη φυσιοκρατία, ενώ οι Μυκηναίοι την ευρυθμία, τη συμμετρία και το αγωνιστικό πνεύμα. «Αγάπησαν και χάρηκαν τα όπλα», αξιοποίησαν αγωνιστικά το άλογο και το άρμα. Παρ' όλα τα μινωικά εξωτερικά της γνωρίσματα, η μυκηναϊκή θρησκεία είχε έντονο το ανθρωπομορφικό στοιχείο. Με δυο λόγια, ο Βέις πίστεψε στην ελληνικότητα των Μυκηναίων και της γλώσσας τους.

Πέθανε δικαιωμένος το 1957, σε ηλικία 78 χρόνων. Αν μπορούσε να δει και τα ευρήματα των επόμενων χρόνων, όπως εκείνο το χαραγμένο στη γραμμική Β «βότσαλο της Καστανιάς», θα πανηγύριζε.

Χρειάστηκε να περάσουν 130 χρόνια, αφότου ο Σαμπολιόν βρήκε το κλειδί της ανάγνωσης των αιγυπτιακών ιερογλυφικών, ώσπου να γίνει το ίδιο και με την κρητομυκηναϊκή γραμμική γραφή. Η πρώτη διαπίστωση ήταν ότι έχουμε να κάνουμε με δυο γραφές: Τη γραμμική Α, που θεωρήθηκε και η πιο παλιά, και τη γραμμική Β.

Η δεύτερη διαπίστωση ήταν πως η Α απηχεί κάποιαν άγνωστη προελληνική γλώσσα, που μιλιόταν στην προϊστορική Κρήτη, ενώ η Β την ελληνική γλώσσα με τα συλλαβογράμματα και ιδεογράμματα της προελληνικής. Αυτή την καίρια διαπίστωση την έκανε ένας ερασιτέχνης της επιγραφικής, ο Άγγλος αρχιτέκτονας και γλωσσολόγος Μάικλ Βέντρις (1922 - 1956).

Προηγουμένως, πάμπολλοι ειδικοί και μη είχαν ασχοληθεί με το πρόβλημα της ανάγνωσης των πινακίδων, άλλοι προσθέτοντας λιθαράκια προς τη σωστή κατεύθυνση κι άλλοι αποπροσανατολίζοντας την έρευνα. Μια σημαντική ανακάλυψη ήταν αυτή της Αλίς Κομπέρ, που εντόπισε μεταβολές στην κλίση των λέξεων και στις καταλήξεις, ανάλογα με το γένος.

Ο Βέντρις ασχολήθηκε με την αποκρυπτογράφηση της γραμμικής Β θεωρώντας αρχικά ότι πρόκειται για κάποια γλώσσα συγγενική της ετρουσκικής. Αντιμετώπισε το πρόβλημα σαν ένα επιστημονικό παιχνίδι. Συνέτασσε σύντομες αναφορές και τις έστελνε να τις διαβάσουν οι ίδιοι πάντα ειδικοί επιστήμονες. Η εικοστή του αναφορά, στα 1951, έβαζε το καίριο ερώτημα: Μήπως η γλώσσα των πινακίδων είναι η ελληνική; Για να σκεφτεί, όμως, κάποιος αυτό το ερώτημα, έπρεπε να είχε χωνέψει μέσα του ότι οι Μυκηναίοι ήταν πραγματικοί Έλληνες, με τη σημασία που δίνουμε στη λέξη, όταν μιλάμε ακόμα και για τον Ε' αι. π.Χ.

Θέλησε να δώσει ο ίδιος απάντηση στο ερώτημά του και, με τη βοήθεια του γλωσσολόγου Τζον Τσάντγουικ, έπεσε στη δουλειά με τα μούτρα. Και η αποκρυπτογράφηση έγινε. Το 1952! Το μυστήριο είχε λυθεί:

Και η γλώσσα των κειμένων είναι πραγματικά η ελληνική και οι πινακίδες μπορούσαν να διαβαστούν. Η γλώσσα των Μυκηναίων είναι περίπου η ίδια με αυτή που μιλιόταν και τον Ε' αι. π.Χ. Οι πινακίδες είναι γραμμένες στην αρχαϊκή ελληνική γλώσσα. Ο Έβανς είχε ήδη πεθάνει από το 1943 κι έτσι δεν έζησε τη διάψευση των θεωριών του. Ο Βέις, όμως, ζούσε κι αισθάνθηκε τη χαρά της πλήρους δικαίωσης.

Το βιβλίο των Βέντρις - Τσάντγουικ «Ενδείξεις περί ελληνικής διαλέκτου στα μυκηναϊκά αρχεία» κυκλοφόρησε στα 1952 κι έκανε πάταγο. Τέσσερα χρόνια αργότερα κι ενώ κυκλοφορούσε το νέο βιβλίο του «Έγγραφα στη μυκηναϊκή ελληνική γλώσσα», ο Βέντρις πέθανε. Είχε, όμως, προλάβει να δημοσιοποιήσει τη μέθοδο που ακολούθησε ως την αποκωδικοποίηση των κειμένων.

Το τελευταίο του βιβλίο περιείχε 300 κείμενα μεταφρασμένα. Κι είναι βέβαιο πως η Ιντέλιτζες Σέρβις θα ένωσε πως έχασε έναν σπουδαίο πιθανό συνεργάτη: Η μέθοδος του Βέντρις ήταν η γνωστή σχάρα, με την οποία οι αντικατασκοπίες όλου του κόσμου προσπαθούσαν να αποκρυπτογραφήσουν τα μηνύματα του εχθρού...

Σήμερα, ένας νέος επιστημονικός κλάδος έχει δημιουργηθεί: Η μυκηναϊκή φιλολογία. Και η ιστορία πλουτίστηκε με νέες γνώσεις. Με την αποκρυπτογράφηση των ιερογλυφικών, μάθαμε πως ο Φαραώ Ραμσή Γ' νίκησε τους «λαούς της θάλασσας». Με την αποκρυπτογράφηση της γραμμικής Β, μάθαμε πολλά για τη ζωή των Μυκηναίων, πριν από την κατάρρευση του κόσμου τους. Τα είχαν αποτυπώσει με μελάνι και πηλό κάποιοι γραφιάδες, που απλά ενδιαφέρονταν να κρατήσουν λογιστικές καταστάσεις και διόλου δε νοιάζονταν για τα προβλήματα ερμηνείας που δημιουργούσαν στις μέλλουσες γενεές.

Στην αρχή άλλωστε, όλα έμοιαζαν μπερδεμένα. Εκατοντάδες πινακίδες βρέθηκαν σε μινωικά και μυκηναϊκά κέντρα και ήταν γραμμένες με τελείως διαφορετικούς τρόπους. Ως το 1977, είχαν μαζευτεί 4.300 από αυτές και ήρθαν έπειτα να προστεθούν κι άλλες, ανάμεσα στις οποίες και 400 μόνο από την Καδμεία της Θήβας. Ευτυχώς, το ξεχώρισμα είχε αρχίσει από νωρίς και μόνον ο «δίσκος της Φαιστού» δεν εντάσσεται ακόμα πουθενά...

Τα πρώτα γραπτά ανήκουν στην εποχή γύρω στα τέλη της δεύτερης π.Χ. χιλιετίας. Η γραφή βαπτίστηκε «Κρητική ιερογλυφική». Είναι ανάλογη με τα αιγυπτιακά ιερογλυφικά της ίδιας εποχής αλλά χρησιμοποιεί διαφορετικά στοιχεία. Πρέπει να είχε διαδοθεί πολύ, αν κρίνουμε από το ότι τη χρησιμοποιούσαν και σε περιοχή της σημερινής Ρουμανίας. Στην αρχή, ήταν «εικονιστική»: Μια σειρά από μικρές εικονίτσες, που κάτι σήμαιναν. Με τον καιρό, μετατράπηκε σε «γραμμική ιερογλυφική». Μ' άλλα λόγια, οι εικονίτσες έγιναν σχήματα πιο αφαιρετικά. Στην Παλαιοανακτορική περίοδο (ανάμεσα στα 1900 με 1700 π.Χ.), η «Κρητική ιερογλυφική γραφή» είχε πια τελειοποιηθεί. Χρησιμοποιήθηκε ως περίπου το 1600 π.Χ., οπότε εγκαταλείφθηκε όπως, στις μέρες μας, εγκαταλείπεται λίγο λίγο η καλλιτεχνική γραφή με τις ουρίτσες και τα ανισοπαχή στοιχεία, καθώς έχουν από καιρό επικρατήσει τα απλά, στρογγυλά κι ευανάγνωστα γράμματα.

Πριν από τα τέλη της Παλαιοανακτορικής εποχής, κάποιοι γραφιάδες είχαν αρχίσει να ξεστρατίζουν από τα ιερογλυφικά που δεν τους βόλευαν καθώς αποτύπωναν τα κείμενα σέρνοντας τα εργαλεία τους. Ίσως αυτό να γινόταν, επειδή χρησιμοποιούσαν μελάνι, που μόνο με το σύρσιμο μπορεί να αποδώσει. Πάντως, είτε φταίει το μελάνι είτε όχι, το ξεστράτισμα από τα ιερογλυφικά οδήγησε στη γραφή που ονομάστηκε «γραμμική Α». Τελειοποιήθηκε στη Νεοανακτορική περίοδο (μετά το 1700 π.Χ.) και απαρτίστηκε από 85 συλλαβογράμματα. Γνώρισε τεράστια εξάπλωση κι έφτασε να χρησιμοποιείται σε πάμπολλες τοπικές παραλλαγές και σε μαγικά κείμενα: Γραπτά με μελάνι σουπιάς στην εσωτερική μεριά κυπέλλων, ώστε να μη διαβάζονται εύκολα. Στη «γραμμική Α» γράφτηκαν οι πήλινες πινακίδες που απαρτίζουν τα αρχεία των ανακτόρων στην Κνωσό και στα Μάλια και που χρονολογούνται μετά το 1450 π.Χ. Συνέχειά της κι εξέλιξή της θεωρήθηκε η «γραμμική Β». Όμως, τώρα πια, αυτό δεν είναι καθόλου βέβαιο.

Η «γραμμική Β» θεωρήθηκε εξελιγμένη και πιο απλοποιημένη γραφή της «γραμμικής Α», που με τη σειρά της είναι εξέλιξη και απλοποίηση της «ιερογλυφικής». Μια, όμως, πιο προσεχτική ματιά, που επιβάλλεται έπειτα και από τα νέα ευρήματα, φέρνει τις πρώτες αμφιβολίες. Ενώ η «γραμμική Α» είναι ολοφάνερη απλοποίηση των «ιερογλυφικών», δεν μπορεί πια κάποιος να πει με σιγουριά ότι αυτό ισχύει και με τη «γραμμική Β» σε σχέση με την «Α». Μερικά μάλιστα στοιχεία της «Β» μοιάζουν πιο πολύπλοκα από τα αντίστοιχά τους της «Α». Κι αυτό είναι «ένα το κρατούμενο».

Το «δεύτερο κρατούμενο» είναι το βότσαλο που βρέθηκε στην Καστανιά της Ολυμπίας. Φέρει επιγραφή στη «γραμμική Β» κι εντοπίστηκε μέσα σε στρώμα της Μεσοελλαδικής περιόδου. Για την ακρίβεια, χρονολογήθηκε στα 1650 με 1600 π.Χ., όταν στη Μινωική Κρήτη χρησιμοποιούσαν την «γραμμική Α» περισσότερο και την «ιερογλυφική» λιγότερο. Κι αυτό σήμαινε ότι οι «γεωργοί και κτηνοτρόφοι», όπως θεωρούσε ο Έβανς τους Μυκηναίους αυτής της εποχής, χρησιμοποιούσαν γραφή «πιο εξελιγμένη» από τους συγχρόνους τους Μινωίτες.

Εξηγώντας σε μian εφημερίδα τον Νοέμβριο του 1995 τη σημασία του ευρήματος, ο Σπύρος Ιακωβίδης ξέσπασε:

«Κι ακόμα (το βότσαλο αποδεικνύει) κάτι άλλο που μερικοί από εμάς φωνάζαμε από πολύ καιρό, ανεξαρτήτως της γραφής. Ότι δηλαδή από τα ίδια τα ευρήματα φαινόταν πως οι Μυκηναίοι από τότε (πριν από το 1600 π.Χ.) είχαν εξαπλωθεί εκτός της περιφέρειας των Μυκηνών. Ότι δεν ήταν οι εδαφοπαγείς βοσκοί και κυνηγοί προς τους οποίους ήρθαν οι Κρητικοί και τους μάθανε να φέρονται, να τρώνε και να φτιάχνουν αγγεία».

Το «τρίτο κρατούμενο» είναι ότι, από ολόκληρη την Κρήτη, το μοναδικό σημείο, όπου ως τώρα βρέθηκαν πινακίδες με «γραμμική Β», είναι η Κνωσός. Χρονολογήθηκαν στα 1380 π.Χ. ± μερικά χρόνια, αν και ο ερευνητής Πάλμερ, από τη δεκαετία του 1970 υποστήριζε πως δεν μπορούν να είναι πιο παλιές από τα τέλη του ΙΒ' π.Χ. αι. Κι αυτό σημαίνει γύρω στα 1100 π.Χ., σε εποχές δηλαδή που είχαν εγκατασταθεί στην Κνωσό οι Μυκηναίοι. Εκείνες με τη «γραμμική Β» που βρέθηκαν στις Μυκήνες, στην Τίρυνθα, την Πύλο και τη Θήβα χρονολογήθηκαν στα 1200 π.Χ. ± μερικά χρόνια. Ν' αρχίσουμε να υποθέτουμε πως «Α» και «Β» γραφές ήταν παράλληλες και χρησιμοποιήθηκαν στη μινωική Κρήτη η πρώτη και στη μυκηναϊκή περιοχή η δεύτερη;

(Έθνος της Κυριακής, 13.5.2001) (τελευταία επεξεργασία, 24.9.2009)